

Dobrzycki, Jerzy / Zasztowt, Leszek

Sprawozdanie z działalności Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1992

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/2, 221-227

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z działalności Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1992

Działalność badawcza

Prace badawcze prowadzone w Instytucie koncentrowały się na kilku podstawowych obszarach. Obejmowały one badania nad początkami nauki nowożytnej; nad rolą elit umysłowych Europy środkowej i wschodniej w dziejach nauki i oświaty; nad kulturą umysłową i obywatelską w Polsce czasów stanisławowskich; nad działalnością naukową i oświatową w kontekście procesów odrodzenia narodowego w Europie środkowej i wschodniej oraz nad węzłowymi problemami nauk przyrodniczych i ich oddziaływaniem. Tematykę i wyniki badań przedstawia poniższy wybór. W załączniku podany jest wykaz książek i czasopism opublikowanych i przekazanych do druku przez Instytut w 1992 r.; pełny wykaz prac pracowników Instytutu obejmuje 144 publikacje, w tym 94 książki i artykuły (wydruk komputerowy do wglądu w Sekretariacie IHNOiT).

Z końcowej partii *Historii nauki polskiej* drukiem ukazała się część pierwsza ogólna, tomu V, dotycząca teoretyczno-metodologicznych i organizacyjnych podstaw nauki w latach 1918-1951 (opracowanie zbiorowe pod red. B. Suchodolskiego). W roku 1992 pod red. A. Śródki przygotowano zbiorowe opracowania kolejnych działów części drugiej, szczegółowej tomu V, mianowicie nauk matematycznych i filologicznych w Polsce I połowy XX wieku.

Obecnie ukazał się (z datą 1992r.) tom IV *Dzieł wszystkich M. Kopernika*, opracowany w pięciu wersjach językowych (wyd. PWN). Zawiera on *facsimile* rękopisów pism pomniejszych poprzedzone, analogicznie do t. I, wstępem oraz spisem tablic w odpowiednim języku. W r. 1992 prowadzono prace redakcyjne nad t. III w wersji polskiej i łacińskiej. Drugie wydanie tekstowej części wersji angielskiej (t. II i III) ukazało się w 1992 r. nakładem *Johns Hopkins University Press*.

W zakresie badań nad początkami nauki nowożytnej matematyka XV wieku (G.Bianchini, środowisko krakowskie) była przedmiotem studiów G.Rosińskiej. M.Malewicz opracowała materiały do rozprawy o astrologii w kulturze średniowiecza polskiego. Ukończono komentowany przekład polski ks. IV *Perspektywy* Witelona (oprac. prof. W.Wróblewski i A.Bielski z UMK w Toruniu; patrz również „grąnty”).

Problemy kultury naukowej Polski XVII wieku podejmowali K.Targosz (badania nad intelektualnymi aspiracjami kobiet) i J.Dobrzycki („Rewolucja naukowa XVII w.” w kontekście narodowym). Zaawansowane są prace nad syntezą edukacji polskiej w okresie staropolskim (T.Bieńkowski). Wśród studiów pilotażowych wymienić można: „Studia i peregrynacje Janusza i Krzysztofa Radziwiłłów” (W.Sokołowski), „Dziecko w świetle pamiętników i powieści polskiego Oświecenia” (K.Bartnicka).

Polityki oświatowej i społeczno-narodowościowej Rosji carskiej okresu zaborów dotyczyły prace J.Miąso („Szkolnictwo carskiej Rosji w świetle historiografii amerykańskiej i brytyjskiej”) i L.Zasztowta. Ukończone zostały badania J.Schiller (Funkcje społeczne nauczycieli warszawskich) i R.Jakubowa (Szkola Techniczna Wawelberga i Rotwanda). Prowadzone w Zakładzie Historii Nauk Społecznych badania kultury naukowej okresu staropolskiego wzbogacone zostały analizą działalności naukowej i organizacyjnej środowiska Pijarów. Wyniki tych badań zaprezentowane zostaną w przygotowywanej we współpracy ze zgromadzeniem *Scholarum Piarum* pracy zbiorowej. Zawansowane są również prace badawcze i redakcyjne nad rolą XVIII-wiecznej encyklopedii uniwersalnej (I.Stasiewicz-Jasiukowa).

Kontynuowane są badania z historii medycyny nowożytnej (podstawy metodologiczne, historiografia). B.Płonka-Syroka opublikowała studium o ewolucji i recepcji doktryny mesmeryzmu.

W badaniach historii leku problemy metodologiczne porusza studium B.Kuźnickiej (IV t. *Historii leków naturalnych*). W stadium końcowym znajduje się praca o roli opioidów w XIX-wiecznej Polsce (I.Arabas). Program interdyscyplinarnych badań w dziedzinie historii ekologii jest przedmiotem współpracy z instytutami Ekologii i Zoologii PAN.

Studia pilotażowe dotyczące roli badań przyrodniczych w syntezie Mapy Kwaternistrzowskiej Królestwa Polskiego (1818-1843) podjął J.Babicz. Stwarzają one podstawę do rozwinięcia badań źródłowych przy współudziale rosyjskich historyków i archiwistów.

Zespół kierowany przez J.Róziewicza, z udziałem doc. dr K.Kabzińskiej (Muzeum M.Skłodowskiej), opracował i przygotował do druku, po

kilkuletnich kwerendach, korespondencję Marii Skłodowskiej-Curie z polskimi uczonymi.

S.Zamecki ukończył rozszerzone studium historyczno-metodologiczne z zakresu podstaw chemii XIX wieku. Filozofię fizyki w pracach Władysława Natansona analizuje szereg studiów M.Kokowskiego.

Ważny wkład w poznanie dziejów organizacji nauki oraz polityki naukowej w XX stuleciu stanowi ukończona monografia o Stanisławie Michalskim (J.Piskurewicz).

Badania realizowane z dodatkowych dotacji („projekty badawcze”, „granty”)

W Instytucie realizowane są prace badawcze i edytorskie nad dziełem Witelona i korespondencją Jana Heweliusza. Prace te są kontynuacją publikacji kolejnych ksiąg *Perspektywy Witelona* i edycji korespondencji Heweliusza.

Kontynuowana była — z dotacji American Institute of Physics (projekt „ICOS”) — inwentaryzacja źródeł do historii nauk ścisłych XX w.

Siedmioro pracowników IHNOiT uczestniczy w projektach badawczych realizowanych w Instytucie Sławistyki PAN i Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną na Uniwersytecie Warszawskim.

Zgłoszone zostały poprzez Instytut kolejne propozycje: „Rekonstrukcja wiedzy o roślinnych środkach odurzających używanych w Polsce” (B.Kuźnicka); „Mapa Królestwa Polskiego 1818-1843, jej geneza i znaczenie” (J.Babicz); „Edukacja Polaków pod berłem carów, 1772-1917” (J.Miąso). Ponadto jeden wniosek złożono poprzez Uniwersytet Warszawski — „Recepcja babilońskich koncepcji astralnych w astrognozji greckiej” (I.Żbikowska).

Sesje

Stacja Naukowa PAN w Rzymie współorganizowała, wraz z IHNOiT, sesję *Nauka stanu wojennego*, połączoną z wystawą wydawnictw Instytutu (Rzym, 3-4 maja 1992 r.). W imprezie przygotowanej przez A.Biernackiego i J.Malickiego uczestniczyli z referatami m.in. J.Goćkowski (UJ), W.Karczewski (KBN), J.Mantel-Niećko (UW), A.Siciński (IFiS).

Rozszerzony program imprezy rzymskiej przyniosła sesja przygotowa-

na wraz z Wydziałem Neofilologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu *Nauka i kultura polska w podziemiu* (Poznań, 29-30 czerwca 1992 r.).

Z inicjatywy Prezydium PAN Instytut zorganizował (B. Orłowski z zespołem) symposium w pięćdziesiątą rocznicę powołania w Wielkiej Brytanii Komisji Akademickich Studiów Technicznych *Narodziny i działalność Polish University College, 1947-1953* (Warszawa, 9-11 września 1992 r.).

Zakład Historii Nauk Społecznych IHNOiT PAN przy współpracy Prowincji Polskiej Zakonu Pijarów zorganizował sesję *Wkład OO. Pijarów do nauki i kultury w Polsce XVIII-XIX w.* (Warszawa, 20-21 listopada 1992 r.). Autorzy ponad dwudziestu referatów i komunikatów reprezentowali, oprócz IHNOiT, także inne instytuty PAN: IH, IBL, IS oraz środowiska uniwersyteckie (Warszawa, Kraków, Wrocław, Gdańsk, Lublin).

Współpraca z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wyraziła się również w organizacji sesji *Historia nauki XX w. — w setną rocznicę urodzin Aleksandra Birkenmajera* (Biblioteka Uniwersytecka; Poznań, 18-19 grudnia 1992 r.).

Współpraca zagraniczna

Obok tradycyjnych kierunków — Europy zachodniej i Stanów Zjednoczonych, Instytut rozwija współpracę naukową i wymianę z ośrodkami naukowymi nowo powstałych państw Europy środkowo-wschodniej. Nawiązano też bezpośrednie kontakty z uniwersytetem w Jerozolimie (S.M. Edelstein Centre for History and Philosophy of Science oraz Melton Centre for Jewish Education in the Diaspora). M. Frankowska-Terlecka uczestniczyła z referatem w IX Międzynarodowym Kongresie Filozofii Średniowiecznej.

W międzynarodowej konferencji poświęconej *Polskim profesorom i studentom w uczelniach rosyjskich w okresie do rewolucji 1917 r.* — zorganizowanej przez komisje historyków polskich i rosyjskich akademii nauk Polski i Rosji — uczestniczyło troje pracowników Instytutu z czterema referatami (Uniwersytet Kazański; Kazań — Tatarstan, 13-15 października 1992 r.).

Stopnie akademickie; działalność dydaktyczna

Tytuły profesora uzyskali w roku 1992: Kalina Bartnicka, Barbara Kuźnicka oraz Jerzy Różewicz. Na stanowiska docentów powołano J.Burchardta i R.Terleckiego.

Trzech pracowników Instytutu ukończyło i obroniło prace doktorskie: K.Jeziorski — Rozwój wiedzy embriologicznej w warszawskim środowisku medycznym; J.Kurkowski — Rola warszawskich czasopism naukowych w życiu umysłowym Rzeczypospolitej wczesnego Oświecenia; J.Włodarczyk — Katalog gwiazd w *Almageście* Ptolomeusza. Ponadto ukończono bądź zaawansowano w Instytucie opracowywanie czterech rozpraw doktorskich.

Piętnastu pracowników naukowych Instytutu uczestniczy w działalności dydaktycznej na ośmiu wyższych uczelniach: Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie M.Curie-Skłodowskiej, Akademiach Medycznych w Warszawie i Wrocławiu, Politechnice Śląskiej, Papieskiej Akademii Teologicznej, Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej, Wyższej Szkole Inżynierskiej w Radomiu. Pracownicy Instytutu wypromowali ponad dwudziestu magistrów.

Wydawnictwa

W roku 1992 wydano osiemnaście pozycji książkowych i siedem woluminów wydawnictw ciągłych.

Wśród wydawnictw Instytutu z roku 1992 zwraca uwagę m.in. zakończenie edycji *Historii nauki polskiej* obejmującej syntezę ogólnych warunków jej rozwoju (Wrocław 1992, t. V, cz. 1: 1918-1951). Była to ostatnia pozycja wydana przez Instytut w Ossolineum. Uruchomienie własnego wydawnictwa Instytutu w ostatnich latach, wraz z własnym składem komputerowym (*desk top publishing*), pozwoliło na odejście od dawnych wydawców Ossolineum i PWN oraz znaczne zmniejszenie kosztów wydawnictw.

Cenne nie tylko pod względem dokumentacyjnym jest opracowanie J.Szewsa *Filomaci Pomorscy* (Warszawa 1992, Wyd. IHNOiT), o tajnych związkach młodzieży polskiej na Pomorzu Gdańskim (1830-1920). Monografia *Osiągnięcia inżynierskie Wielkiej Emigracji* (Warszawa 1992, Wyd. IHNOiT) B.Orłowskiego stanowi pierwszy w literaturze obraz działalności techniczno-inżynierskiej emigracji polskiej XIX stulecia.

Ważnym źródłem do dziejów kultury i edukacji jest przekazany do druku *Album studentów Akademii Zamojskiej, 1595-1781* (H.Gmiterek).

W koedycji z Instytutem Sztuki PAN ukazała się w serii „Studia Copernicana” rozprawa E.Witkowskiej-Zaremby o „Muzyce” Jana de Muris (Warszawa 1992, Wyd. IHNOiT; książka otrzymała nagrodę Wydziału I PAN). W tej serii przekazano do druku tom II *Repertorium mistrzów Uniwersytetu Praskiego Pavla Spunara z Czeskiej Akademii Nauk* (t. I *Repertorium* ukazał się w 1985 r., jako t. XXV „Studia Copernicana”, kiedy autor nie mógł opublikować go w swoim kraju).

Lwowskiego ośrodka naukowego dotyczą dwa opracowania monograficzne: Z.Jerzmanowskiej *Roman Małachowski i jego lwowska szkoła* (Warszawa 1992, Wyd. IHNOiT) oraz rozszerzona edycja materiałów sesji *Lwowskie środowisko naukowe w latach 1939-1945* (red. I.Stasiewicz-Jasiukowa; Warszawa 1992, Wyd. IHNOiT).

Wznowione zostały serie *Monografii i Źródeł z Dziejów Nauki i Techniki* (reprodukcja podręcznika Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych), *Archiwum Dziejów Oświaty* oraz czasopismo „Rozprawy z Dziejów Oświaty”. Instytut uruchomił również nowe serie wydawnicze: *Medycyna nowożytna. Prace historyczno-medyczne* (red. Z.Podgórska-Klawe) oraz *Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki* (red. H.Lichocka).

Poza wydawnictwami Instytutu ukazały się książki jego pracowników: *Skarbiec wiedzy Brunetta Latiniego* (Warszawa 1992, PWN), edycja polska opracowana przez M.Frankowską-Terlecką i T.Giermak-Zielińską, a także B.Łonki-Syroki *Mesmeryzm. Od astrologii do bioenergoterapii* (Wrocław 1992).

Biblioteka

W roku sprawozdawczym przybyło 256 pozycji książkowych, 83 woluminy czasopism i 61 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych. Biblioteka prowadziła wymianę z 63 placówkami zagranicznymi, od których w ramach wymiany otrzymała 75 woluminów (w tym 32 woluminy czasopism). Stan zbiorów biblioteki w grudniu 1992 wynosił: 15.348 woluminów książek, 4.167 woluminów czasopism i 3.362 jednostki inwentarzowe zbiorów specjalnych.

W systemie komputerowym ISIS ujęto dalsze działy katalogu biblioteki (czasopisma, bibliografię publikacji pracowników oraz bieżącą akcesję).

Informacje ogólne

W roku 1992 nastąpiły zmiany strukturalne zmierzające do zmniejszenia liczby pracowni i redukcji personelu. Dodatnim efektem tej korekty zatrudnienia było postępujące odmłodzenie zespołu (w grupie adiunktów średni wiek zmniejszył się w ostatnich latach o siedem lat). Instytut zatrudniał w dniu 31 grudnia 1992 r. 60 pracowników, w tym 45 naukowych.

Działalność Instytutu w pierwszym półroczu była poważnie utrudniona na skutek przejściowego, znacznego ograniczenia dotacji na działalność statutową i ogólnotechniczną. Stan ten został skorygowany wraz z przywróceniem, w końcu półrocza, dotychczasowej klasyfikacji Instytutu (tzw. „kategoria B”). Ogólne nakłady wyniosły w 1992 r. 5.643 mln zł, w tym: na działalność statutową 4.054 mln zł, na działalność ogólnotechniczną 1.589 mln zł.

Jerzy Dobrzycki kierował Instytutem do końca kadencji, tj. do 17 grudnia 1992 r. Od 23 tegoż miesiąca obowiązki dyrektora pełnił L.Zasztowt.

Warszawa, 11 marca 1993 r.

Jerzy Dobrzycki
Leszek Zasztowt